
Užívati dětí ku práci se zakazuje

Užívati dětí ku práci se zakazuje

William Blake, Charles Dickens, Ahmaoudou Kourouma a Mira Nair - tři světadíly, čtyři století, jedno téma pro jmenované spisovatele: pracující děti. Všichni tito autoři našli pro své hrdiny předlohu ve svém bezprostředním okolí - Blake a Dickens v průmyslové Anglii, Nair v Indii osmdesátých let a Kourouma v dnešní Sieře Leone.

Čtenáři prvního vydání Olivera Twista chodili pro šaty k místní švadleně. My jezdíme nakupovat do velkých center na předměstí. Avšak podmínky dětí, které pracují v textilních továrnách a na bavlníkových plantážích, zůstávají podivuhodně podobné. Práce od rozbřesku do setmění, kontakt s nebezpečnými látkami, špatné zacházení ze strany zaměstnavatele, mizerná mzda a především - žádné vzdělání.

Milióny dětí se místo čtení, psaní a počtů odmalička učí navlékat korálky, tkát koberce, okopávat pole nebo třeba obsluhovat v restauraci. Přestože Československo patřilo k zakládajícím členům Mezinárodní organizace práce (ILO), která se od svých počátků v meziválečném období snaží proti dětské práci bojovat, týká se tento problém také nás. V českých tržnicích, supermarketech i značkových buticích si totiž běžně kupujeme oblečení, boty, míče, šperky či potraviny, na jejichž výrobě se podílelo jedno z přibližně 218 milionů pracujících dětí. Málokoho přitom napadne se obchodníků a výrobců zeptat, odkud zboží pochází. Právě na oněch 218 milionů odhaduje ILO počet pracujících dětí ve své letošní zprávě nazvané Konec dětské práce: na dosah. Název je sice optimistický, ale důvodů k radosti zatím příliš není.

Smutné prvenství

Desetiletého Kříšnu poslala matka k cirkusu a zakázala mu vrátit se, dokud nevydělá pět set rupií. Poté, co mu cirkus ujel, odešel do velkoměsta, kde prodává čaj ve vykřičené čtvrti a spolu s dalšími dětmi ulice bojuje o přežití. Takový je příběh hlavního hrdiny filmu Salaam Bombay! režisérky Miry Nair. I přesto, že vznikl koncem osmdesátých let, zůstává aktuální. „Pustili jsme film dětem ulice. Byly překvapeny jeho opravdovostí - už ho viděly pětkrát a s jeho hrdiny se ztotožňují,“ napsal na IMDb.com jeden z jeho fanoušků a zároveň sociální pracovník v indickém městě Puna. V reálném životě je možná méně romantiky - místo cirkusu výpomoc v domácnosti a místo poznávání světa dospělých celodenní námaha na poli. Dětská práce je každopádně závažným problémem nejlidnatější demokratické země světa.

Oficiální odhady indické vlády uvádějí, že v zemi pracuje sedmnáct milionů dětí. Už tento údaj by řadil Indii na první místo. Nevládní organizace však za použití stejných výzkumných metod docházejí k více než dvojnásobnému počtu. Když však spočítáme všechny děti, které nechodí do školy, jde až o sto milionů. Jak jsou takové odlišnosti možné? Oficiální výzkumy, ať už indické vlády nebo ILO, počítají pouze takzvané ekonomicky aktivní děti, které jsou za svou práci placeny. Naprostá většina dětí však pracuje ve vlastní nebo cizí domácnosti (běžnou praktikou je, že rodiče výměnou za půjčku pošlou své děti posluhovat do cizí rodiny) a nedostává žádný plat. Je tedy téměř nemožné jejich množství přesně spočítat.

Indie samozřejmě není jedinou zemí, kde je dětská práce závažným problémem. „Největší pokrok učinila Latinská Amerika a Karibik, kde za poslední čtyři roky poklesl počet pracujících dětí o dvě třetiny,“ píše se ve zprávě ILO. V oblasti Asie a Pacifiku je však ekonomicky aktivní každé páté dítě, v subsaharské Africe pracuje dokonce celá čtvrtina.

Nový indický zákon, který zakazuje práci dětí v pohostinství a v domácnostech, vstoupil v platnost letos 10. října. Není první - zákaz nejtěžších forem dětské práce je součástí tamější ústavy už od roku 1937, uvedení do praxe však může trvat celá desetiletí. O dětech v textilních továrnách investigativní reportéři píší dodnes. Otázkou tedy je, do jaké míry se podaří nový indický zákon prosadit v praxi. Svou roli může sehrát i postoj vyspělých zemí. Ostatně v Evropě máme s dětskou prací a jejím potíráním bohaté zkušenosti.

Blahodárný Dickens

Ještě než se Kryštof Kolumbus vypravil hledat novou cestu do Indie, rozhodli se Benátčané zakázat, aby místní obchodníci zaměstnávali děti mladší třinácti let. Ostatní země si s tím hlavu nelámaly. Až do průmyslové revoluce většina dětí pracovala na rodinném hospodářství. Debatu rozvířily až první popisy života dětí v nově vznikajících továrnách. Velkou Británii jako jeden z prvních upozornil na vykořisťované děti William Blake ve svých Písních nevinnosti a Písních zkušenosti vydaných v roce 1789. „Tématu se v osmáctém a devatenáctém století dotýkají i jiní autoři, Charles Kingsley, Charles Reade nebo Elizabeth Gaskellová,“ říká anglista Zdeněk Beran.

Ve stejné době se objevují první masově vydávané dělnické listy a právě do nich přispívá ve svých začátcích i nejslavnější kritik dětské práce. „Charles Dickens vzhledem ke své popularitě nemálo přispěl ke zlepšení podmínek a vydání několika zákonů o tovární práci,“ vysvětluje Beran. Mnohem významnější však podle něj byla práce sociálních reformátorů, zejména lorda Shaftesburyho. Ten, ač vznešeného původu, byl v Dolní sněmovně britského parlamentu vedoucím hnutí

za reformu továren. Měl značný podíl na takzvaném Továrním zákoně, který mimo jiné omezil pracovní dobu dětí do třinácti let na osm hodin denně. Navzdory tomu v roce 1860 podle odhadů pracovalo každé druhé britské dítě ve věku pěti až patnácti let a úplný zákaz zaměstnávat mladší třinácti let Británie přijala až v roce 1933.

Pokrokové mocnářství

Současná situace v rozvojových zemích bývá srovnávána s ranou fází evropského kapitalismu. Jenže v případě dětské práce toto přirovnání mírně pokulhává. Sedmdesát procent dětí započtených ve statistikách ILO totiž pracuje v zemědělství, nikoliv v továrnách či dokonce v dolech, jak tomu bylo v Británii či Spojených státech, kde počátkem devatenáctého století děti tvořily třetinu všech továrních dělníků.

Pokračování na straně D6

Užívání dětí ku práci se zakazuje. Ovšem jak kde

Pokračování ze strany D5

Nabízela by se tak spíše paralela s habsburskou monarchií. Tady se ukázalo, jak důležité v boji s dětskou prací je školství. V době, kdy roku 1789 vyšly zmiňované Blakeovy sbírky, tu totiž už téměř padesát let platila šestiletá povinná školní docházka. Živnostenský řád z roku 1908 zakazoval využívat pravidelné práce dětí mladších dvanácti let. Práce nesměla u dětí do čtrnácti narušovat jejich tělesný vývoj a plnění šestileté školní docházky. Pracovat se smělo jen v letních měsících - a pouze osm hodin denně.

Naproti tomu v USA zavedl jako první povinnou školní docházku stát Massachusetts až v roce 1852 a ještě v roce 1911 vychází částečně autobiografická povídka Jacka Londa Odpadlík. V té matka odrazuje svého dvanáctiletého syna od touhy po vzdělání a prosí ho, aby neodcházel z práce. Ještě v roce 1916 prohlásil Nejvyšší soud za protiústavní návrh prezidenta Woodrowa Wilsona, aby byl zakázán vnitřní obchod se zbožím, na jehož výrobě se podílely děti.

V Evropě i v Americe k odstranění dětské práce velkou měrou přispěla veřejná debata. Rozvojové země řeší mnohé zdánlivě závažnější problémy, a tak se podle některých odborníků diskuse rozvíjí jen pozvolna. „Mira Nair má v Indii nálepku ‚art‘ a chodí na ni jen intelektuálové,“ podotýká Hana Weisserová, která v Indii učila češtinu a zabývá se také anglofonní karibskou a africkou literaturou.

Podobná je situace v Latinské Americe. A to nejen na kulturním, ale i na politickém poli. „Pokud vím, dětská práce se nikdy nestala tématem nějaké volební kampaně,“ říká Josef Opatrný ze Střediska iberoamerických studií FF UK. „Obávám se, že Latinská Amerika má řadu problémů, které politici i veřejnost považují za důležitější,“ dodává.

V Africe je obecně autorů věnujících se současným problémům minimum, světlou výjimkou je například Ahmadou Kourouma ze Sierry Leone, který však strávil většinu svého života v exilu. Jeho román Alláh není povinen, vyprávějící příběh dětského vojáka, vyšel i česky. „Země třetího světa realistické knihy ani filmy moc nechtějí, chtějí své pohádky, aby se odpoutaly,“ myslí si Weisserová.

Hledá se indická Marie Terezie

Z očí Evropanů a Američanů zmizely obrazy těžce pracujících dětí v první polovině dvacátého století. Nejvýraznějším krokem byl vznik Mezinárodní organizace práce. Zakládající smlouva se po skončení první světové války bouřlivě projednávala i v československém parlamentu, avšak v otázkách dětské práce panovala shoda. I díky progresivnímu rakousko-uherskému postoji už totiž tou dobou mělo Československo zákon, který šel nad rámec mezinárodních závazků. „Užívání dětí ku práci nebo jinak je zaměstnávatí dovoleno jest jen potud, pokud tím děti nejsou poškozovány na zdraví a ohrožovány v tělesném a duševním vývoji nebo v mravnosti a pokud to nepřekáží jejich povinnosti školní docházky. Užívání ku práci dětí před dokonaným 12. rokem jest zakázáno,“ píše se v zákonu z roku 1919.

Dnes jsou hlavním nástrojem mezinárodního práva v této oblasti dvě konvence ILO. První z roku 1973 stanovila věkovou hranici na patnáct let, respektive na osmnáct let v případě nebezpečné a morálku ohrožující práce. V roce 1999 byla pak doplněna Konvencí 182, která volala po eliminaci nejhorších forem dětské práce. Problém je, že mnoho států, mezi nimi i Indie, se dodnes k těmto konvencím nepřihlásilo, zejména to platí u minimální věkové hranice. Právo chodit do školy přitom obsahuje i Dohoda o právech dítěte, kterou v roce 1989 podepsaly až na dvě výjimky všechny státy světa. Přesto chybí vůle ke změně nejen na mezinárodním poli, nýbrž i na úrovni vlád a místních samospráv. Častým argumentem je, že to jinak nejde. „Lidé říkají, že dětská práce je způsobena chudobou. My tvrdíme, že je to naopak,“ oponuje Santha Sinha. „Její využívání snižuje platy, brzdí rozvoj a zhoršuje kvalitu života společnosti jako celku.“

Faktem je, že chudoba a dětská práce jsou spojené nádoby. „Dětská práce je v každé zemědělské společnosti běžnou praxí, nad níž se nikdo nepozastaví. V Latinské Americe jsou stále země, kde je velká část populace na zemědělskou výrobu odkázána, a dětská práce tedy zůstává faktem,“ upozorňuje Josef Opatrný a dodává, že pro rodiny je pomoc dětí nepostradatelná.

Prolomit začarovaný kruh by tedy mohlo pomoci dostupné vzdělání pro všechny. Bez zájmu světové veřejnosti to půjde jen těžko.